

Carin Davidsson

DEN SLAVISKA HANDSKRIFTSSAMLINGEN
I UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK

Uppsala universitetsbiblioteks slaviska handskriftssamling har under de ca 250 år den existerat utövat och utövar alltjämt en tjuskraft på slavister både inom och utom vårt lands gränser. På grund av den bristfälliga katalogiseringen är man ännu idag relativt okunnig om vad den egentligen innehåller och om värdet av det den innehåller. Föreliggande framställning avser att i korta drag ge en beskrivning av samlingen, varvid uppmärksamhet kommer att ägnas åt 1) hittillsvarande kataloger, 2) proveniens, 3) dateringsproblem, 4) klassifiering av handskrifterna efter innehåll och 5) synpunkter på framtida bearbetning av det material som handskrifterna erbjuder.

1. KATALOGER

Om man bortser från spridda notiser om samlingen hos t.ex. J. Dobrovský¹, V. S. Obolenskij², I. V. Jagić³, A. Jensen⁴ och C. V. Jacobowsky⁵ redovisas den främst i följande förteckningar över UUB Slav 1-66, d.v.s. de nummer som är av intresse för oss⁶:

- 1 Katalog öfver Upsala Universitetsbiblioteks Slaviska handskrifter efter professor Maxim Kowalewskis anteckningar uppgjord af Claes Annerstedt oktober 1888.
- 2 Opisanie "slavjanskich" rukopisej, chranjaščich-sja v Korolevskoj bibliotekě Upsal'skogo Univer-

- siteta, sostavlennoe professorom Petrogradskoj Duchovnoj Akademii Nikolaem Glubokovskim v oktjabrě-nojabrě 1918 goda.
- 3 Redogörelse för slaviska handskrifter, som förvaras i Upsala universitets bibliotek. Utförd av professorn vid Petrograds andliga akademi Nikolai Glubokovskij okt.-nov. 1918. [Övers. till svenska av Stanny von Engeström. Delvis granskad af A. Grape.]
- 4 Les manuscrits slaves de la Bibliothèque de l'Université d'Upsal par N. N. Gloubokovski, professeur de l'Académie Ecclésiastique de Pétrougrade. Traduit du russe en français, avec des commentaires détaillés et des suppléments d'après les études de l'original, par Alexandre de Roubetz. 1919.

Den som nr 4 upptagna förteckningen - en översättning av nr 2 med mycket viktiga komplement - har liksom nr 2 och 3 varit helt bortglömda sedan de utarbetades tills de våren 1967 återfanns av chefen för handskrifts-avdelningen Åke Davidsson.

Utöver dessa förteckningar förekommer uppgifter om de enskilda handskrifterna i utgåvor och beskrivningar av enstaka handskrifter ur samlingen:

- Slav 22: Davidsson, Carin, Two MSS of *Kniga Bol'sogo Čerteža* in Sweden. (Scando-Slavica, 1, 1954, s. 64-77).
- Slav 31: Davidsson, Carin, Rodoslovnaja kniga. Två manuskript i svenska bibliotek. (Corona amicorum. Studier tillägnade Tønnes Kleberg. Uppsala 1968, s. 21-31).
- Davidsson, K., O dvuch švedskich spiskach

rodoslovnoj knigi. (AN SSSR, Institut ruskoj literatury, Trudy otdela drevnerusskoj literatury, 26, 1971, s. 357-362).

Slav 34: Bergman, Gun, The Melusina Saga. The text in UUB Slav 34 and a study in 17th century literary language in Russia. Uppsala 1964. (Diss.).

Slav 37-40: Birgegård, Ulla, J. G. Sparwenfeld och hans lexikografiska arbeten. Uppsala 1971. (Diss.). Detta arbete behandlar utförligt även de lexikografiska handskrifterna Slav 11, Slav 18, Slav 19, Slav 21, Slav 42 och Slav 61.

-- Birgegård, Ulla, I. G. Sparvenfel'd i ego leksikografičeskie raboty. (Scando-Slavica, 19, 1973, s. 135-141).

Slav 41: Birgegård, Ulla, Glossarij russkogo razgovornogo jazyka konca 17-go veka. (Russian linguistics, 3/4, 1975, s. 193-218).

Slav 60: Davidsson, Carin, Johannes Tritemius' Polygraphia als tschechisches Lehrbuch. Cod. Slav 60 der Universitätsbibliothek in Uppsala. (Scando-Slavica, 5, 1959, s. 148-163).

Dessutom pågår arbete på beskrivningar och bearbetningar av vissa i samlingen ingående handskrifter. Till några av dessa får jag anledning att återkomma längre fram.

Kowalewski-Annerstedts katalog ger en mycket kortfattad beskrivning av de 66 numren. Där anges format, bandets utformning, tillkomstår i de fall det framgår, eventuell proveniens. I stället för titel förekommer oftast en kort beskrivning på franska, som "Livre de prières" (Slav 7, 47, 48), eller på svenska, som "Ryskt-latinskt lexicon i 4 volymer" (Slav 37-40), "Blandad handskrift och tryck" (Slav 34). Endast i enstaka fall

förekommer försök till angivande av exakta uppgifter om innehållet.

Den av Glubokovskij är 1918 uppgjorda katalogen innebär i fråga om katalogisering ett stort framsteg. I en efterskrift i katalogen ger Glubokovskij en utförlig beskrivning av sitt arbete på Uppsala universitetsbibliotek under tiden 28 oktober - 12 november 1918. Jag citerar här efterskriften i sin helhet:

Заслуженный ординарный профессор Петроградской
Духовной Академіи

Член-Корреспондентъ Россійской Академіи Наукъ

Докторъ богословія

Николай Никаноровичъ Глубоковскій. Upsala.

Описание совершено въ періодъ времени съ 1918, X, 28 (понедѣльникъ) - XI, 4 (понедѣльникъ), пересмотрѣно съ 4-го по 7-е ноября (четвергъ), а переписано (съ дополненіями и исправленіями) съ 1918, XI, 8 (пятница) по 1918, XI, 12 (вторникъ). Работа производилась большею частью въ прекрасной Carolina Rediviva въ комнатѣ N 29 внизу, а иногда и у себя на дому (Domkyrkoplan 2 hos Domkyrkosyssloman N. I. Söderberg), причемъ приходилось засиживаться до поздней ночи, чтобы успѣть съ окончаніемъ до вынужденнаго домашними обстоятельствами отъѣзда въ Россію.

Efter denna notis om hur han arbetat i Uppsala redogör Glubokovskij i en skrivelse till överbibliotekarien för vad hans arbete omfattat:

Г. Директору Королевской Библиотеки Упсальскаго
Университета.

Честь имѣю предоставить изготовленныя мною:

- 1) Описание старопечатныхъ славянскихъ книгъ въ количествѣ 42 + 1 + 113 + 3 (всего 159) NN-ровъ и одного бумажнаго свитка;

- 2) три указателя къ сему описанію - а) по годамъ и б) по мѣсту изданія и с) по содержанию,
- 3) описаніе „славянскихъ“ рукописей въ количествѣ 67 NN-ровъ.

За отсутствіемъ въ Швеціи необходимыхъ справочныхъ пособій и документальныхъ памятниковъ литературы и письма данной области, - въ интересахъ научной пользы требуются дополнительныя разысканія и точныя сличенія [1] въ книгохранилищахъ Россіи. Ради сего его [1] я переписалъ описаніе рукописей и имѣю у себя черновую копію, а описаніе старопечатныхъ книгъ и указатель къ нему просилъ бы предоставить мнѣ для указаннаго примѣненія въ Петроградѣ. Обязуюсь возвратить ихъ въ цѣлости по минованію надобности вмѣстѣ со своими дополнительными замѣтками.

Профессоръ Петроградской Духовной Академіи
Николай Никаноровичъ Глубоковскій.

Upsala 1918, XI, 12.

Av denna redogörelse framgår att Glubokovskij också utarbetat en förteckning över bibliotekets kyrkslaviska tryck. Denna utförliga katalog på ryska, som ej är över-satt, har till skillnad från hans handskriftsförteckning varit i bruk sedan 1920-talet.⁷

2. PROVENIENS

I Kowalewski-Annerstedts katalog förekommer vissa uppgifter om proveniens. I de fall där osäkerhet råder - det gäller sådana fall där det av handskriften inte direkt framgår - har proveniensen i allmänhet tillskrivits Sparwenfeld med en försiktig anmärkning "tydligan ur Sparwenfelds samling", "sannolikt ur Sparwenfelds samling" etc. Om handskrifternas proveniens säger C. V. Jacobowsky⁸: "I UUB befinner sig emellertid lejonparten

av Sparwenfelds ryska manuskript. De utgöra både den största och värdefullaste delen av handskriftsavdelningen Slavonica. Enligt den av Claes Annerstedt, på grundval av prof. Maxim Kowalewskis anteckningar, 1888 upprättade katalogen hade säkert eller mer eller mindre sannolikt 44 av de 66 nummer, katalogen då upptog, sparwenfeldsk proveniens. Emellertid kunna ännu fler vinderas dit." Denna uppfattning tycks ha varit den bland alla forskare allmänt rådande. I min uppsats "Nicolaus Bergius' slaviska bok- och handskriftssamling i Uppsala universitetsbibliotek"⁹ påvisar jag att inte mindre än 26 handskrifter år 1708 inköptes från Nicolaus Bergius' efterlämnade bibliotek av dåvarande bibliotekarien Eric Benzelius d.y. Eftersom det kan vara av visst värde att ange provenienserna för respektive handskrift, i den mån den varit möjlig att belägga, följer här en uppställning av handskrifterna i nummerföljd. Beteckningen 'Bergius' anger att handskriften inköpts 1708, beteckningen 'Sparwenfeld' att handskriften donerats till biblioteket antingen 1705-06 eller 1721-22. I kolumnen 'Anmärkningar' ges främst hänvisning till handlingar i UUB:s arkiv där handskrifterna finns omnämnda.

Slav	Proveniens	Proveniens enl. K-A	Anmärkningar
1	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
2	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
3	Bergius	-----	Bibl. ark. E 3
4	Bergius	sannolikt ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
5	Bergius	troligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
6	Bergius	troligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
7	Bergius	-----	Bibl. ark. E 3

UUB Slav 14, 9^V - 10^F
Irmologion
Bild av Johannes Damaskenus

Slav	Proveniensen	Proveniensen enl. K-A	Anmärkningar
8	-----	-----	saknas
9-10	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. K 52, sp 137, 138
11	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7 fol 30
12	-----	-----	
13	Bergius	troligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
14	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
15	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
16	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
17	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
18	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7 fol 31
19	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7 fol 31
20	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
21	Olof Celsius d.y.	-----	Bibl. ark. M 2
22	-----	-----	bandet av samma typ som Slav 32 och 50
23	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. K 52
24	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. K 1:12
25	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
26-28	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7 fol 34
29	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7 4:o 71
30	Bergius	troligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
31	P. Schönström	-----	Bibl. ark. A 8, s 45
32	-----	-----	bandet av samma typ som Slav 22 och 50
33	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7 8:o 62
34	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. K 1:12
35	-----	-----	

П
 св. Иона въ
 Иоунаго. в ишии
 Дурнъ Црнъ Ивиши инзи
 Иоанна скарте иане ѿ
 Петра скарте иане ѿ
 нсеа в ишии имамъ и вблва
 рошъ самодуцъ в Лузнь и
 Долниси Ивоаго Петра мавтс
 инеа о Нр ѿ Хинъ Товарыши
 в иши. Имолитинд. Иванд лготъ
 св. инд. Иконевд. напоиьстъ соца
 со инайныя розныя даги. Изапа

UUB Slav 30, 8^r

Början av utdrag ur "Отказные книги" för Pskovbon Ivan Leont'ev Okunev. Lägg märke till signeringen med "скрепа": Д' - [акъ(9^r) - Але(10^r) - хьѿ(11^r) - еѿ(13^r)]

Slav	Proveniens	Proveniens enl. K-A	Anmärkningar
36	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. K 1:12
37-40	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7
41	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7 fol 32
42	J.Hallenberg	-----	Bibl. ark. M 3:7, nr 250
43	-----	-----	"Liber ecclesiae Upsa- liensis" står skrivet på frampärmens insida
44	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
45	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
46	Sten Arfvidsson Sture	-----	Bibl. ark. M 25
47	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
48	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
49	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
50	-----	-----	bandet av samma typ som Slav 22 och 32
51	Olof Celsius d.y.	-----	Bibl. ark. M 2
52	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
53	Bergius	tydligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
54	-----	-----	-----
55	Bergius	troligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
56	Bergius	Siffran 41. å första bladet kan vara skriven af Sp. och ange, att boken var defekt redan i hans tid.	Bibl. ark. E 3
57	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. K 1:12, nr 8
58	Bergius	troligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3
59	Bergius	säkerligen ur Sp:s samling	Bibl. ark. E 3

Slav	Proveniensen	Proveniensen enl. K-A	Anmärkingar
60	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7 1721-22, 8:o 57
61	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. K 1 b, s 125
62	Sparwenfeld	-----	Bibl. ark. A 7 12:o 10
63	doc. Norlin	-----	enligt blyertsanteckning på blad 1
64	-----	-----	Bibl. ark. K 1 b, s 143 nr 39, 1785
65	Daniel Kellander	-----	Bibl. ark. K 1:12, nr 55
66	-----	-----	Bibl. ark. K 95, 6a

Ur Bergius' bibliotek kommer sålunda 26 nummer i samlingen och 23 nummer är donerade av Sparwenfeld. Därtill kommer 8 nummer av annan känd proveniens och 7 nummer, vars ursprung inte kunnat spåras. Om Jacobowsky hade följt uppgifterna i Kowalewski-Annerstadts katalog, borde han ha kommit fram till ett högre antal, nämligen 47 nummer, med sparwenfeldsk proveniens. De försiktiga uppgifterna om eventuell sparwenfeldsk proveniens i Kowalewski-Annerstedts katalog kommer från en felaktig tolkning av de gamla nummerbeteckningar, vilka härrör från numreringen av de handskrifter och böcker som försålles ur Bergius' bibliotek. Detta framgår med all tydlighet av den tillskrift i katalogen som citerats i ovanstående förteckning vid Slav 56.

Det är av intresse att notera att donator av Slav 65 - läkaren Daniel Kellander (död 1724) - år 1717 anträdde en utrikesresa "med sina Disciplar, tvenne Sparwenfeldtar"¹⁰, varför detta nummer tidigare säkerligen också tillhört Sparwenfeld.

3. DATERING

Bland handskrifterna finns såväl daterade som odate-
rade manuskript. Sparwenfelds egna avskrifter, över-

sättningar eller lexikografiska arbeten är för vårt vidkommande i detta sammanhang ointressanta. Däremot kan tidpunkten för tillkomsten av övriga manuskript vara av intresse - det gäller både de som donerats av Sparwenfeld och de som är av annan proveniens. Några av dessa är daterade och det är då fråga om andra hälften av 1600-talet. De flesta av de odaterade handskrifterna torde hänföra sig till samma tid, men det förekommer nummer som kan föras tillbaka till en betydligt äldre tidpunkt.

I vissa fall finner man att donator lämnat uppgifter om datering. Det gäller bl.a. Slav 31, som donerats av Peter Schönström¹¹. Det gäller t.ex. också Slav 9-10, om vilka Sparwenfeld skrivit följande i sin donationsförteckning¹²: "137, 138. 2 små tomer i 24 [= 24:o] Mss skrijffwit i Tsar Iwan Wasiliwitschs tijd så incomparablement skrijffne att dhe innehåla dhe II. tom. hela Psaltaren, ok dhe 2 hela dhess seqvelas som läses i een Stoor foliant i Rysslandh kyrkliga slawoniska een största raritet af böcker ok så helt läseligit, ok nyere pärmar ok rött bläck. NB NB." Dessa båda vackra handskrifter i sina mörkgröna skinnband med kantornament i guld och med guldsnitt¹³ härstammar alltså från tiden före 1584, tsarens dödsår.

I andra fall måste man med utgångspunkt från språkliga data, pappersmärken, pärmtyp o.dyl. försöka att tidsbestämma manuskripten. Särskilt intressant i detta hänseende är Slav 43, som på pärmens insida är märkt med "Liber ecclesiae Upsaliensis". Det 10-tal vattenmärken som förekommer användes under åren 1450-1517. Bandet består av skinnklädda träpärmar, som dekorerats med blindpressade mönster typiska för 1400-talet. Det uppvisar stora likheter med ett av P. S. Simoni avbildat band från 1300- eller 1400-talet¹⁴. Papper och band pe-

ꙗко десни цѣго покрѣетъ
 нмыщѣхъ и нпнннннн. прѣ
 ꙗметъ все ѡрѣжѣе рвеніе сво
 ѣ. и ѡрѣжѣе стѣтворитъ ра
 рѣ въ месѣтъ врагѡ. ѡбле
 четъ въ бра на правды. и
 въ ложи нпнннн шлемъ соудъ
 нелицемѣренъ. прѣметъ
 щитъ несовѣднмъ прѣне.
 по ѡспиритъ же. на прѣ
 гнѣ въ ѡрѣжѣе. стѣпо
 боритъ снмъ мѣръ на кѣ
 хъ мпнннн. прѣдъ право
 лжнннннннннннн. молннн
 ꙗко ѡблѣтна лоука на на
 мннннннннннннн. и ѡпра
 шь камень ꙗростнннннннн.
 ꙗдоу гра. и въ не годоу етп
 на нннннннннннннн. рѣжѣ

UUB Slav 43, 66^v

Menelogion för november månad

Troligen det äldsta manuskriptet i samlingen.
Lägg märke till bl. a. användningen av "боль-
шой юс" och det hårda och mjuka tecknet.

kar alltså på en tidpunkt omkring 1500 eller i varje fall från början av 1500-talet. För en sådan datering talar också skriftbilden, vilken uppvisar många drag typiska för denna tid. Enligt min uppfattning är Slav 43 det äldsta manuskriptet i samlingen.

4. INNEHÅLL

Inom handskriftssamlingen intar Sparwenfelds egna arbeten en särställning. Till hans lexikografiska arbeten ansluter sig följande nummer: 11, 18, 19, 21, 37-40 (dessa fyra volymer utgör det färdiga lexikonet), 41, 42 och i viss mån nr 61¹⁵. Följande fyra nummer utgör översättningar. Vid tillkomsten av dessa manuskript har Sparwenfeld medverkat på något sätt:

- 33 Översättning från latin till rysk-kyrkoslaviska av "Epikteti Enchiridion, et Cebetis tabula", vilka båda flera gånger utgivits tillsammans i en volym under andra hälften av 1600-talet. Sparwenfeld har själv deltagit i översättningsarbetet.
- 36 Seneca Christianin. Översättning från latin till rysk-kyrkoslaviska av utdrag ur Seneca's Epistulae morales. Sparwenfeld har själv deltagit i översättningsarbetet.
- 57 Pravoslavnoe ispovëdanie katoličeskija i apostol'skija vëry cerkvi vostočnyja. Översättningen är inskriven år 1685 i Moskva av Sparwenfeld i det grekiska trycket Ortodoxos omologia... Sparwenfeld anger i anteckningar i boken att den kyrkoslaviska översättningen trycktes i Moskva 1696 tillsammans med ett par homilier av Johannes Damascenus.
- 62 Bukvar'. Översättning av Sparwenfeld från rysk-kyrkoslaviska till latin.

Munera secundum ordinem.

1. *Торговля*
 2. *Възвѣщеніе свѣта огньи Ісавеле*
 Ісавели вѣстѣ.
 3. *Ошаченіи*
 4. *Івныи добутокъ*
 5. *Івныи дѣла*
 Свѣтъ ошаченіи свѣта вѣстѣ, *Ісавели*

1. *Івныи Ісавелии*
 2. *Ісавелии*
 3. *Ісавелии*
 4. *Ісавелии*
 5. *Ісавелии*
 6. *Ісавелии*
 7. *Ісавелии*
 8. *Ісавелии*
 9. *Ісавелии*
 10. *Ісавелии*
 11. *Ісавелии*
 12. *Ісавелии*
 13. *Ісавелии*

14. *Ісавелии*
 15. *Ісавелии*
 16. *Ісавелии*

17. *Торговля*
 18. *Възвѣщеніе свѣта огньи Ісавеле*
 19. *Ісавелии*
 20. *Ісавелии*
 21. *Ісавелии*
 22. *Ісавелии*
 23. *Ісавелии*
 24. *Ісавелии*
 25. *Ісавелии*
 26. *Ісавелии*
 27. *Ісавелии*
 28. *Ісавелии*
 29. *Ісавелии*
 30. *Ісавелии*
 31. *Ісавелии*
 32. *Ісавелии*
 33. *Ісавелии*
 34. *Ісавелии*
 35. *Ісавелии*
 36. *Ісавелии*
 37. *Ісавелии*
 38. *Ісавелии*
 39. *Ісавелии*
 40. *Ісавелии*
 41. *Ісавелии*
 42. *Ісавелии*
 43. *Ісавелии*
 44. *Ісавелии*
 45. *Ісавелии*
 46. *Ісавелии*
 47. *Ісавелии*
 48. *Ісавелии*
 49. *Ісавелии*
 50. *Ісавелии*
 51. *Ісавелии*
 52. *Ісавелии*
 53. *Ісавелии*
 54. *Ісавелии*
 55. *Ісавелии*
 56. *Ісавелии*
 57. *Ісавелии*
 58. *Ісавелии*
 59. *Ісавелии*
 60. *Ісавелии*

. UUB Slav 61, 82^v

Munera secundum ordinem - Чины Ближние в'верху.
 Tillskrift troligen föranställd av Sparwenfeld.

Från övriga skiljer sig också nr 60, som är en tjeckisk applicering av J. Tritemius' Polygraphia¹⁶.

Återstående 50 nummer kan det vara lämpligt att indela i sådana som har kyrklig anknytning - det gäller då liturgiska böcker, andaktsböcker, uppbyggelseskrifter o.dyl. - och sådana som är av profan karaktär eller kyrkliga av polemisk natur. Till den förra gruppen kan då inte mindre än 33 nummer hänfö-
ras, nämligen 1-7, 9-10, 12-17, 20, 24-25, 43-53, 55, 56¹⁷, 58-59. Av dessa utgörs nr 1, 4, 12, 14, 20, 49, 50 av sångböcker med vanlig notskrift. Neumer före-
kommer alltså inte i samlingen med undantag av en liten illustration i nr 44 på f 80 r. Likaså har några neumer tillskrivits på f 1 v i nr 52.

Fem nummer representerar översättningar från polskan till rysk-kyrkslaviska/ryska. Det är naturligtvis endast fråga om avskrifter av den ursprungliga översättningen. De tre volymerna 26-28 utgör översättning av Strykowskikrönikan, som trycktes 1582 i Königsberg. Nr 34 är Melusinasagan¹⁸ och nr 35 är en avskrift av i Petersburg år 1712 tryckta Apophtegmata, som i sin tur är översatta från den av Bienasz Budny gjorda polska översättningen¹⁹.

Två av numren är avskrifter av tryck. Nr 54, som är defekt, visar sig vara en avskrift av Kirill Trankvillion's Zercalo Bogoslovija, vars första upplaga trycktes i Černigov år 1646. Nr 65 är en avskrift av Stefan Zizanij's på vitryska avfattade Kazanie sv. Kirilla ob antichristě i znakach ego, s rasširenjem nauki protiv erešej roznych, som utkom i tryck på såväl vitryska som polska i Vilna 1596.

De återstående 9 handskrifterna är följande:

22 Kniga bol'somu čertežu. Avskrift²⁰.

23 Den tryckta upplagan av Uloženie 1649 g. + till-

lägg av lagtexter, vilka så gott som samtliga kan beläggas i Polnoe sobranie zakonov.

- 29 O Rossii v carstvovanije Aleksėja Michajloviča författad av Grigorij Karpov Kotošichin i Stockholm 1666-67, original²¹.
- 30 Huvudparten av handskriften utgörs av utdrag ur "Otkaznye knigi" (= jordeböcker) rörande jord-egendomar tillhöriga Pskovbon Ivan Leont'ev Okunev.
- 31 Rodoslovnaja kniga, avskrift²².
- 32 Stol'nik Toločanovs och djaken Ievlevs resa till Imeretija 1650-1652 på uppdrag av tsar Aleksej Michailovič, avskrift.
- 63 18 handlingar härrörande från Novgorodköpmannen Kisel'nikov²³.
- 64 En genealogisk uppställning i form av stamträd över Rurik och hans ättlingar.
- 66 Ett kalligrafiskt utfört alfabet på en nära 6 meter lång rulle, skrivet 1698 av Novgorodbon Vasilej Ivanov Ščapoščnik.

Här har endast huvudinnehållet i handskrifterna angivits. I flera av handskrifterna, såväl de kyrkliga som de profana, finner man tillägg av olika slag, vilka innehållsmässigt kan skilja sig från handskriften i övrigt. För alla dessa tillägg måste en redovisning ske vid den slutgiltiga katalogiseringen av samlingen.

5. BEARBETNING AV HANDSKRIFTSMATERIALET

Det material som handskriftssamlingen består av är synnerligen mångskiftande. Som framställningen visat omspanner handskrifterna tiden 1500-1600-talen. Huvudparten av materialet är dock från 1600-talet. Vidare

vittnar handskrifterna om att de tillkommit på olika geografiska områden. Det är ingen överdrift att säga att bland dem finns alla kulturella centra i 1600-talets Ryssland representerade. Innehållsmässigt representerar manuskripten de mest skilda områden. Även om samlingen till det yttre är mycket liten, så är den förvånansvärt allsidig och man skulle nästan kunna våga säga att den trots sitt ringa omfång ger en representativ bild av den i Ryssland gängse litteraturen under 1600-talet vad språket beträffar. Kompletterad med övriga ryska samlingar från samma tid i vårt land, utgör den ett oerhört rikt material för utforskning av de ryska skriftarterna och det ryska språket under 1600-talet.

Till övervägande delen förekommer i handskrifterna skoropis, snabbskrift, i olika utformningar. Två huvudtyper kan urskiljas. Den ena "ne spešnaja skoropis'", som står poluustaven nära och som är utmärkande för de kyrkliga handskrifterna och vissa av de profana, är representerad med östlig, västlig och sydlig typ: Den andra typen av skoropis, "spešnaja skoropis'", förekommer i vissa av de profana handskrifterna. Även i fråga om denna finns i materialet lokala varianter. De paleografiska handböckerna beskriver mycket utförligt olika bokstavsvarianter och deras kombinationsmöjligheter. Däremot saknas i handböckerna en helhetsbeskrivning över vilka olika varianter som kan påträffas hos en och samma skrivare. Vidare saknas i allmänhet upplysningar om vilken funktion olika bokstavsvarianter har: är användningen av dem helt fakultativ eller används de för att göra skriftbilden mera varierande och därmed estetiskt mera tilltalande? Eller används de olika graferna/grafemen för att signalera olika funktion hos likljudande morfem? Att det före-

kommit ortografiska handledningar med regler för hur de olika skrivtecknen skulle användas är bekant. Däremot är kunskapen om hur skrivarna respekterade sådana regler mycket bristfällig. Handskriftssamlingens material lämpar sig synnerligen väl för ett sådant studium av skriftbilden, varvid naturligtvis varje handskrift har sitt värde. Men ett ur denna aspekt synnerligen intressant material erbjuder Strykowski-krönikan, som finns i de tre volymerna 26-28. Krönikan i detta Uppsalamanuskript är en avskrift av den rysk-kyrkoslaviska översättningen av Strykowskis polska krönika tryckt i Königsberg 1582. Sparwenfeld, som förvärvade handskriften i Moskva, ger upplysningen att den skrivits av flera översättare i Posol'skij prikaz. Eftersom det alltså förekommer olika händer i den, vilka alla troligen fått likartad skolning i konsten att skriva rysk-kyrkoslaviska, torde ett ingående studium av krönikans skriftbild kunna bli givande och bidra till kunskapen om de normer som användes av skrivare i Moskva vid kopiering av rysk-kyrkoslaviska texter.

Den 'tekniska' beskrivningen av skriftbilden är en förutsättning för att det sedan skall kunna gå att fastställa fonembeståndet i det språk handskriften i fråga speglar. Och kunskap om fonembeståndet är i sin tur en förutsättning för fortsatt tolkning av de språkliga företeelserna.

Handskrifterna speglar till övervägande delen 1600-talets litteraturspråk. Detta litterära språk var rysk-kyrkoslaviska. Men det språk som benämns rysk-kyrkoslaviska är ingalunda ett homogent språk. Det varierar från handskrift till handskrift. Mängden av drag från det ryska folkspråket är större eller mindre beroende

146.

Macieia Striykowskięgo
Rozdziałach dwunastu sę,
 now Włodimirzowych y zaboystwach ich spol-
 nych po śmierci Dycowstiey:

Księgi piąte / Rozdział I.

Do Głásnie Świeconego Wána / Wána y Kiożecia
 Constantina Kiożecia Dstrogskiego / Hrabie z Carnowá /
 Woiewody Kijowskiego / c. 17.

Włodimirz Swantostáwowie Ba-
 siliábo Wassil ná Chręcie mianowany Mo-
 snarcha wšytkiey Ruśi / zebrałszy wielkie
 woysko wtárgnal do Polski Roku od Chr-
 stusa Pána 98 s. iáko Długosł y Cromer z me-
 go lib 3. in Miecislao piśa / gdzie Zamkow fili-
 ko pogránícznych wziął y opánował pod Miecislawem Kie-
 ciem / Acz sie obádwa dla żon / ten dla Kieiny Czeskiej Dąbrows-
 ki / á on dla Greckiej Cesarzowny Anny pochrzcili / Ten roku 965.
 á ow 980.

Ruśkie Kronki żadney wypráwy Włodimirzowey przeciw
 Polakom niewspomináją / okrom nášego Długossá y Miedchomus-
 sá / ktorzy o ięgo wtarczkach do Polski często ná roznych miej-
 scach piśa.

Potym Piecinigowie mšeząc sie onęgo swoięgo pogromu
 pod Pereaslawem nád rzeká Trubiessá / zebrałi sie z wielkim woys-
 kiem y wtárgnuli do Ruśi / y oblegli Wassilow. Przeciw ktorým
 też Włodimirz w máłym pocęcie zbroyno ciągnął / á gdy sie obie-
 dwie woyská podkály / porážon Włodimirz ná głowę od Piecinig-
 gor / idęš gdy z poboyšcza sam do Kijowá wćielkal / ledwo sie
 skrył pod iákis most / ktorý mu sie wćiekájącemu práwie z dobro-
 dzieystwá Bożęgo ku zášciceniu tráfit. A tak potym ná pámiatko
 tego od Piecinigow wybiegánie Cerkiew Przemienia Pánškiego
 co Ruś zowie S. Spassa / dał zmurowác w Kijowie. Bo prá-
 wie w ten dzień swięty ná Praznik tráfito sie to ięgo wybiegánie.
 A Piecinigowie wielkie škody mieczem y ogniem w ziemiach Ru-
 śkich poczyniwšy bez odporu do swych leżył wšli. O czym Długosł
 y Miedchomus lib. z. cap. 10. fol. 34.

Potym

Długossas y
 Miedchomus
 fol. 34. lib. 2.

Włodimirz y
 Wassilow
 ius ob Piecin-
 igow.

Kronika polska, litewska...

przez Macieia Osostewiciusa Striykowskięgo... Druko-
 wano w Krolewcu u Gerzęgo Osterbergera 1582, s. 146.

Ораздѣленіи . вѣ . снѣвъ Владис
 мерзыхъ , поубиенныхъ ихъ
 ѡбщихъ Посмерти ѡтпѣсеной ,

Книги Пятые Глава . ѡ .

Владимиръ сѣтославоуи Попрещеніи
 Тхачиле Наредскии монархъ Тхсѣ
 роині . Сбратъ Пелие Поиньтасо
 Приде въ Пѣлмѣ Лѣтѣ охрѣта Гѣѡ
 Пис . дѣо Дѣлѣшъ Куроме изнесо
 ѡмеди Сѣде и ниѣ . Г . Писѣтѣ
 и Дѣлѣ Градоу и Пѣломио Порѣдѣнѣ
 Тхъзѣ Умедислава и зѣ : аще ѡба
 жѣнѣ ради сѣи иже жѣнѣ дѣшиа дѣроини ,
 а Пѣлѣ Тредѣшиа ради и сѣлѣрѣпкѣ
 аниѣ Прѣстѣтасѣ Лѣтѣ . Пѣлѣ .
 ѡ Пѣлѣ . Пѣлѣ .

Синдѣжсѣвъ

UUB Slav 26, 260^r

Strykowskikrönikan i rysk-kyrkslavisk översättning, kapitel 1 av bok 5, början.

dels på textens innehållsliga karaktär och dels på vem som är mottagaren av detta innehåll. Vidare färgas varje handskrift alltid i någon mån av avskrivarens eget talade språk. Det har publicerats mycket förtjänstfulla beskrivningar av 1600-talsryska, dels i separata arbeten dels i samband med utgåvor av texter. Dessa är emellertid inte uttömmande och åtskilligt återstår att kartlägga. Man kan fråga sig om det överhuvudtaget låter sig göra att åstadkomma en samlad beskrivning av ett språk vars register är så till den grad mångfacetterat som det ryska litterära 1600-talsspråket, vilket befinner sig i utveckling mot ett stabiliserat och normaliserat skriftspråk. Jag är fullt medveten om alla de svårigheter som existerar, men anser dock att utforskandet av denna tids språk måste fortsätta. Kunskap om denna period i det ryska litterära språkets utveckling är en förutsättning för ett tillförlitligt tolkande av senare perioders språk.

I handskriftssamlingen finns flera översättningar, bl.a. från polska till rysk-kyrkslaviska. I allmänhet har forskningen inte fäst stort avseende vid sådana översättningar när det gäller kartläggning av språket. Dessa översättningar erbjuder emellertid ett mycket rikt forskningsmaterial och ett studium av dem skulle kunna lämna värdefulla bidrag till ökandet av kunskapen om det ryska litteraturspråket under 1600-talet. Även här vill jag exemplifiera med Strykowskikrönikan. Originalets språk är polska och mottagarspråket är rysk-kyrkslaviska, en rysk-kyrkslaviska som frapperar genom sina konstlade och tunga vändningar. En jämförelse mellan ett avsnitt i det polska originalet med motsvarande avsnitt i översättningen visar att översättningen har en menings- och satsbyggnad som avsevärt skiljer sig från originalets. Genom att registrera olika satstypers

och satsförkortande elements motsvarigheter i den polska texten skulle man kunna få en klar bild av det regelsystem efter vilket översättarna arbetade. Helt naturligt förekommer också sammanfall mellan översättningen och det polska originalet i fall där man lika väl kunnat vänta sig avvikelser, men då tycks sammanfallet bero på att konstruktionen i fråga är typisk för det ryska språket. Ett annat intressant undersökningsområde är tempus. Det gäller då översättningens val av aorist eller preteritum/perfektum, då originalet har perfektum. I fråga om morfologin och då särskilt substantivböjningen kan originaltexten vara av ovärderligt värde vid bedömningen av de olika formerna i översättningen. Det samma gäller ordförrådet. Översättningen omfattar ca 2 500 sidor - det är alltså fråga om en text av relativt stort omfång - och den är till sitt innehåll synnerligen mångskiftande och erbjuder därigenom ett mycket rikt material. Jag vill alltså hävda att forskning av här skisserat slag skulle bidra till att öka kunskapen om rysk-kyrkslaviskan sådan den behandlades av yrkesöversättare på 1600-talet.

När man sedan har skaffat sig kunskap om rysk-kyrkslaviskan i översättningar - helst då från språk som är besläktade med ryskan, såsom polskan - skulle man ha den grund att utgå från som behövs vid bedömningen av språket i rysk-kyrkslaviska originalarbeten eller översättningar från språk ej besläktade med ryskan på så nära håll. Språket i handskriften nr 29, Kotošichinhandskriften, omnämns alltid som liggande mycket nära det ryska folkspråket, det vill alltså säga att språket hos Kotošichin uppvisar en mycket stor mängd av drag som ej karakteriserar kyrkslaviskan utan i stället det ryska språket. Ett studium av Kotošichins språk skulle kunna leda till mycket exakta resultat om vari

сп

Ма Сано С татт
 Оларе в Шрихв Разенно. Штенно Родо
 по. Хитвенно. Штенно, Родшвенно в

а

Разенно Дло Аине Прино. Аидит вито
 Принаде Канат. Аинив Дло Дьано
 Ито Канатъ адно де Кайн. Ииди
 Сзавъ выше Длинны Двора.
 Анато Зовт Шрихв Кана Золота
 Сербана. Сора. Ибархатты. Нофи
 Ибаны. ИКити Иптатты ИКоры Золныс
 ИСербаныс. Ибархатты Ибика Нофи
 Иограш ИКити Итафты. Иптатты
 ИФороги ИКидани Ишони. Ивандо
 Долопада Рана. Иитое Раны СЕРВ
 РИФ. ИКити. ИКарафиня. ИКарафиня
 Ито Лона до битца ИКито СРНОТ Поче бниа

UUB Slav 29, 104^v
 Kotošichinhandskriften

det ryska består, om man till sitt förfogande hade forskningsresultat av den typ som ovan skisserades beträffande Strykowskikrönikans språk. Detsamma skulle kunna sägas om nr 63 i samlingen, de 18 handlingarna som härrör från Novgorodköpmannen Kisel'nikov. De är naturligtvis ännu mycket mera färgade av folkspråket än Kotošichintexten, men köpmannen Kisel'nikov eller hans medhjälpare måste också ha s k o l a t s i att skriva och bara detta faktum gör att det inte är möjligt att hitta någon text som inte har drag av rysk-kyrkslaviska, det skrivna språket.

Man väntar sig att språket i de 33 nummer i handskriftssamlingen som hänförts till de kyrkliga - det rör sig om liturgiska böcker, andaktsböcker, uppbyggelseskrifter o.dyl. - skall vara strikt kyrkslaviskt med färg av de olika språken ryska, vitryska eller ukrainska. Detta gäller emellertid långt ifrån alla. Man finner nämligen bland dem flera handskrifter, i vilka språket utmärks av drag som måste hänföras till skrivarens individuella språk. De flesta handskrifter det är fråga om, är inga prakthandskrifter. Tvärtom är det enkla handskrifter, som tydligen tillverkats för dagligt bruk, varom också deras nötta yttre i flera fall vittnar. Men just det faktum att handskrifterna tillkommit för praktiskt bruk kan ha bidragit till det stora antalet avsteg från kyrkslaviska normer i språket, varigenom handskrifterna blivit ännu intressantare som forskningsobjekt. I handskrifterna med notskrift kan man vidare finna en hel del information om uttalet av olika stavelser när texten sjöngs.

Forskning av här skisserat slag måste göras utifrån handskrifterna själva, då utgåvor inte kan utformas så att de lämpar sig för alla dessa typer av undersökningar. Man måste vara medveten om faran av att för dessa syften

1. *Handwritten text in Church Slavonic script, consisting of approximately 15 lines of dense, cursive characters.*
 2. *Vertical marginal notes on the left side of the page, written in the same script, extending from the middle to the bottom of the main text block.*
 3. *Small marginal notes on the right side of the page, appearing as short phrases or characters.*

UUB Slav 63 : 18

Anteckningar gjorda av Novgorodköpmannen
Kisel'nikov, troligen hösten 1655.

använda redan existerande utgåvor. Utgåvan av t.ex. Melusinahandskriften i samlingen motsvarar överhuvudtaget inte de krav som bör ställas på en utgåva och i synnerhet inte en utgåva för specialstudier av språket och dess skriftbild. Men innan det lönar sig att tänka på en allsidig bearbetning av det språkliga materialet, måste en fullständig katalog av samlingen föreligga. Den profana delen av samlingen tycks nu vara i det närmaste kartlagd. Vad den kyrkliga delen beträffar, tycks även slutet på det mödosamma arbetet med denna kunna skönjas. Härtill har upptäckten av de för närmare 60 år sedan utförda katalogarbetena av Glubokovskij och Roubetz bidragit. Det är nämligen denna del av samlingen som dessa båda genom sina speciella kunskaper särskilt ägnat sina undersökningar. Man får dock inte tro att man hos dem kan finna fullständiga beskrivningar.

Till slut vill jag sammanfattningsvis framhålla följande. Redogörelsen över proveniensen av handskrifterna i den slaviska handskriftssamlingen i Uppsala universitetsbibliotek visar att sammansättningen av samlingen mera är resultat av tillfälligheter än av medvetet urval i ena eller andra riktningen. Detta gör att vi i den till synes mycket lilla samlingen besitter ett slumpmässigt gjort "sample" av representanter för språket från tiden i fråga på det ryska territoriet. Detta "sample" erbjuder ett synnerligen rikt material för forskning inom sådana områden av det ryska språket och dess representationer i skrift, vilka ännu inte blivit tillräckligt utforskade, en forskning som jag anser vara nödvändig för fortsatt bearbetning av senare perioder inom ryskan. Materialet erbjuder med andra ord stoff till ett forskningsprojekt, som skulle kunna ge resultat av stort vetenskapligt värde. Ett sådant projekt är emellertid till sitt omfång alltför stort

och tidskrävande för en enda person. För att genomföra det vore det önskvärt om det kunde skapas ett forskar-team, bestående av forskare som var och en tilldelades speciella uppgifter.

Jag vill alltså med detta ha sagt att det intresse som Uppsala universitetsbiblioteks slaviska handskriftssamling väckt och alltjämt väcker hos slavister varit och är berättigat och att tiden är mogen att det skapas möjlighet för att det material den erbjuder får komma forskningen till godo bättre än hittills.

NOTER

- 1 Dobrowsky, J., *Litterarische Nachrichten von einer ... im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Russland*. Prag 1796, s. 81 ff.
- 2 Obolenskij, V. S., *Rukopisi po russkoj istorii v Upsal'skom universitetě*. (Pamjatniki drevnej pis'mennosti, 1880:1, s. 177-179).
- 3 Jagić, I. V., *Istorija slavjanskoj filologii*. Sankt-peterburg 1910, s. 64-66.
- 4 Jensen, A., *Die Anfänge der schwedischen Slavistik*. (Archiv für slavische Philologie, 33, 1912, s. 153 ff).
- 5 Jacobowsky, C. V., *J. G. Sparwenfeld. Bidrag till en biografi*. Stockholm 1932. (Diss. Uppsala), s. 70, s. 75 ff.
- 6 Jag behandlar ej de handskrifter som tillförts samlingen efter 1888.
- 7 Bibl. ark. K 95 a. Förteckning över en Upsala universitetsbibliotek tillhörig samling "fornslavisk litte-

ratur". 1918. Jfr L. Kjellberg, Catalogue des imprimés slavons des XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles conservés à la Bibliothèque de l'Université royale d'Uppsala, Uppsala 1951.

- 8 A.a., s 70.
- 9 Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, 43, 1956, s. 125-136.
- 10 Sacklén, J. F., Sveriges läkarehistoria, 2:2, Nyköping 1824, s. 99 f.
- 11 Se mina uppsatser citerade ovan i avdelning 1.
- 12 Bibl. ark. K 52.
- 13 Bandet är senare än själva manuskriptet.
- 14 Simoni, P. S., Opyt sbornika svěděnij po istorii i techničeskij knigoperepletnago chodožestva na Rusi... Sanktpeterburg 1903, tabl. 14.
- 15 De lexikografiska arbetena är föremål för fortsatta forskningar av Ulla Birgegård.
- 16 Se min uppsats citerad ovan i avdelning 1.
- 17 Nr 56 utgörs av en kyrkslavisk översättning av katekesen, som behandlas av A. Sjöberg i denna volym.
- 18 Se Gun Bergmans avhandling citerad ovan i avdelning 1.
- 19 Se K. Estreicher, Bibliografia polska, 13, Kraków 1894.
- 20 Se min uppsats citerad ovan i avdelning 1.
- 21 Enligt uppgift har Anne E. Pennington, Oxford, förberett en utgåva av detta manuskript.
- 22 Se mina uppsatser citerade ovan i avdelning 1.
- 23 Jag har utarbetat manuskript till en utgåva av dessa handlingar.